

Valentyna Sayenko

SCIENTIFIC ACTIVITIES AS MODUS VIVENDI
OF PROFESSOR V. V. FASHCHENKO

The aim of the work is to comprehend scientific achievements of professor V. V. Fashchenko, Shevchenko award winner, in the development of Ukrainian studies as a special branch of modern literature studies. The foundations of the research are represented by the idea of the importance of thought-speculation, or 'philosophy of action' (M. Bakhtin).

Creativity and full attention to the history of pieces of writing under analysis and their authors constitute the essence of the Professor's scientific world, who was gifted from God with clear mind, insightfulness in the secret world of things and "slovopyvstvo" ("word-drinking"), in his own words, that he expressed during the celebration of his 70th birthday (January, 5th, 1999), when the joy of being united with everybody who valued his words combined with the sadness of summarizing his life. Very organized and methodical, Vasyl' Fashchenko knew how to value the order in himself and raised it in his students, teaching them to be like a stretched string, on which a harmonic melody, full of meaning, will surely play and be transmitted to others.

Key words: *personalized history of science, Odessa literary school, scientific creativity as a way of life, V.V. Fashchenko.*

Надійшла до редакції 12.11.2019 р.

11. Стрельбицький М. Чому «Цикл сонети й си-луети. Велика галерея» я присвятив пам'яті В. В. Фа-щенка (спроба авторського самопізнання в жанрі) / М. Стрельбицький // Історико-літературний журнал. – 2010. – № 17. – С. 456–459.

12. Стрельбицький М. Школа перепитувань : вірші, цикли : [присвята В. В. Фащенко] / М. П. Стрельбицький. – Вінниця : Держ. картогр. фабрика, 2009. – 320 с.

13. Фащенко В. В. Виступ на Вченій раді філо-логічного факультету 5 січня 1999 р. / В. В. Фащенко // Слово про Василя Фащенко: продовження діалогу. – Одеса : Чорномор'я, 2018. – С. 35–36.

14. Фащенко В. В. Історія літератури описова й концептуальна (Принципи відбору й оцінки художніх явищ) / В. В. Фащенко // Історія кафедри української літератури Одеського національного університету імені І. І. Мечникова: персоналії і факти : у 2 т. – Одеса : Вид-во ОНУ, 2018. – Т. 2 : Антологія. – С. 530–536.

15. Фащенко В. В. Метаморфози в українській новелістиці ХХ в. / В. В. Фащенко // Слово про Ва-силя Фащенко: продовження діалогу. – Одеса : Чор-номор'я, 2018. – С. 463–467.

16. Фащенко В. В. Митець і влада / В. В. Фащенко // Кур'єр Кривбасу. – 1996. – № 57–58. – С. 31–38.

17. Фащенко В. В. Про діалогічне дослідження літе-ратури / В. В. Фащенко // Слово про Василя Фащенко: про-довження діалогу. – Одеса : Чорномор'я, 2018. – С. 456–463.

18. Фащенко В. В. Я не пишу, а думаю / В. В. Фа-щенко // Літературна Україна. – 1999. – 7 січн.

УДК 821.161.2.09Гончаренко-94

Оксана Силка, Сергій Береговий

ФРОНТОВІ ДОРОГИ ПОЕТА ІВАНА ГОНЧАРЕНКА: КИЇВ – ОДЕСА – СЕВАСТОПОЛЬ (НА МАТЕРІАЛІ РОДИННОГО АРХІВУ)

У статті висвітлено життєвий шлях та сха-рактеризовано перші літературні здобутки україн-ського радянського поета Івана Івановича Гончаренка (1908–1988). Особливу увагу звернено на період 1941–1942 рр. – участь письменника у військо-вих діях Другої світової війни, зокрема в обороні Одеси й Севастополя. Відзначено, що життєвий і творчий досвід І. Гончаренка є цінним сегментом у вивченні історії спеціального загону українських письменників-фронтовиків. Розвідку написано на ос-нові приватних документів І. Гончаренка (спогадів, епістолярію, маргіналії), що зберігаються в родин-ному архіві його нащадків, передусім кандидата іс-торичних наук, доцента С. І. Берегового. Детально

проаналізовано мотиви воєнних подій та військових дій у творчому доробку поета.

Ключові слова: *українська радянська літера-тура, поезія часів Другої світової війни, письмен-ники-фронтовики, архів письменника, Іван Іванович Гончаренко.*

Перемогу над фашизмом у Другій світовій війні Україна відзначає щороку разом з іншими на-родами світу. Такі скорботні дні спонукають нас пильно вдивлятися в далеке минуле, уроки якого карбовані не лише на скрижальях монументів, але й у пам'яті кожної родини. Актуальність дослідження рукописної та епістолярної спадщини безпосеред-

© О. Силка, С. Береговий, 2019

ніх учасників військових дій зумовлена можливістю повніше проілюструвати український вимір війни, зокрема роль вояків-українців у складі Приморської армії – головної сили в обороні Одеси й Севастополя. Заслугує на особливу увагу й історія спеціального загону українських письменників, відрядженого до складу армії. Свої нариси й вірші митці писали рідною мовою (здебільшого з російським перекладом), українською виступали на передовій перед солдатами й матросами. Їхню творчість розуміли без перекладача більшість бійців, – давалося взнаки українське коріння значного відсотка захисників вітчизни. З-поміж фронткових поетів-кореспондентів був і полтавець Іван Іванович Гончаренко (1908–1988).

Джерельною базою нашого дослідження послуговували приватні документи І. І. Гончаренка, збережені його нащадками, зокрема з родинного архіву С. І. Берегового. Розлогих воєнних мемуарів Іван Іванович не написав, проте збереглося чимало листів із фронту й на фронт. Вони були не лише сімейні, але й від друзів, переважно українських письменників та їхніх близьких. Є воєнні документи, світлини, зроблені колегами-фотокореспондентами, збірки воєнних віршів, газетні публікації, епістолярні фрагменти. Найголовніше, на наш погляд, що із цих матеріалів постає не лише родинна історія, а й життя української письменницької громади (на фронті й у тилу), повніше розкриваються характери та взаємини людей. Листи й інші папери, пов'язані з найтяжчими, найтрагічнішими подіями війни, – найцікавіші, сповнені справжнього драматизму, проте не лише відчаю, страждань, а й людської сили та краси.

Життєвий досвід, фронтові звичаї й літературний талант І. Гончаренка найбільш повно висвітлені українським дослідництвом радянського часу. Письменника шанували ще за його життя [3; 26; 36], короткі відомості про нього зафіксовані в літературних довідниках [13; 24; 37], мемуарних виданнях [11; 12]. Сучасний історико-літературний погляд на митця і його доробок представлений публікаціями О. Гончаренко й М. Малика, які зробили вдалі спроби проаналізувати діяльність поета не як учасника ідеологічно-пропагандистської системи УРСР, а як творчої особистості, людини, що рефлексувала над сучасними їй подіями [1; 22; 33]. А все ж констатуємо відсутність цілісної дослідницької студії про І. І. Гончаренка, як і брак повного розкриття проблематики участі української письменницької громади в збройних силах СРСР 1941–1942 рр.

У Центральному державному архіві-музеї літератури та мистецтва України зберігається комплекс документів І. Гончаренка, особисто переданих ним до архіву (фонд № 695 «Гончаренко Іван Іванович (1908–1988), український поет»). Хронологічно ці

матеріали датовано 1928–1987 рр., головна маса їх – із повоєнного часу. Для об'єктивності судження вважаємо за доцільне саме на основі особистих документів І. Гончаренка з приватного родинного архіву висвітлювати період його життя від перших днів війни в Києві до евакуації із Севастополя наприкінці травня 1942 р.

Навіть через багато років у нашій уяві поет постає насамперед особистістю, сформованою і загартованою війною, яка через усе життя до останніх днів зберігала пам'ять про загиблих друзів. Спілкування і дружба зі справжніми героями, утрата багатьох із них сформували такі риси його характеру, як самоіронія, щирість і відкритість, твердість і принциповість, святе ставлення до друзів, те, що можна назвати любов'ю до життя, тим гедонізмом, що властивий людям, які живуть не тільки за себе, але й за тих, хто не дожив, не долюбив.

Стисло схарактеризувати життєвий і творчий шлях Івана Гончаренка перед війною можна словами з дружнього, жартівливого звернення Володимира Сосюра: *«Здоров, Іване, сміхотун, співець полів, співець комун»*. Майбутній літератор народився в селі Яблуневі Оржицького району на Полтавщині в селянській родині, коріння якої сягало козацьких часів. Перша його освіта – домашнє виховання. 1916 р. вступив до двокласної міністерської школи, 1924 р. завершив семирічне середнє навчання. До осені 1928 р. жив і працював у рідному селі, був місцевим комсомольським ватажком. Невдовзі вступив навчатися до Харківського інституту сільського господарства (нині Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка) – на робітфак, де поринув у вир літературного життя, потоваришував із Павлом Усенком, Теренем Масенком, познайомився з Володимиром Сосюрою, наважився показати власні вірші Павлу Тичині, став членом літературної організації «Молодняк». Згодом – 1934 р. – закінчив Інститут червоної професури при ВУЦВК у Харкові, опублікував низку поетичних збірок, став членом письменницької спілки.

Свій літературний шлях І. Гончаренко розпочав 1923 р. з публікацій у журналі «Молодий більшовик» та газеті «Червона Лубенщина». Упродовж кількох років створив низку ліричних поезій, як-от «Матері»:

Кожний вечір я тебе питаю
і шукаю відповіді я:
– Чом в труді важкому одцвітає
і краса, і молодість твоя?
В вечори засніжені для кого
ти сидиш за прядкою одна?..
Чуєш-бо, для сина молодого
ясно, що не треба полотна.
Чуєш-бо,

ти дай хоч перед смертю
відпочити натомленим рукам,
що навчились працювати вперто,
на чужих робити за шматка –
доки серце стомлене не стало...
А помреш,
тоді твоїм трудом
вкриють руки –
білим покривалом,
вкриють люди
білим полотном [21].

І. Гончаренко мав тісні особисті та професійні стосунки з П. Тичиною, М. Рильським, А. Малишком та багатьма іншими представниками літературного середовища. Свідчення їхньої дружби – численні листи, телеграми, дарчі написи – зберігаються в родинному архіві.

Перші зустрічі з П. Тичиною відбулися в період співпраці І. Гончаренка із журналом «Червоний Шлях». Згодом Тичина рецензуватиме український переклад поеми «Трипільля» Б. Корнілова, зроблений молодим поетом Гончаренком. Після ознайомлення з рукописом Павло Григорович запросив Івана до себе додому, допізна вони читали й обговорювали нові поезії, дружньо бесідували. Тичина схвалив переклад поеми, вніс деякі правки, й навесні 1934 р. твір побачив світ [7; 23].

В 1930-х рр. вийшли друком перші ліричні збірки І. Гончаренка, з-поміж яких: «Друзі» (1930), «На риштованні» (1931), «Пісні весни» (1933), «За наше щастя» (1938). Поет працює редактором газети «Український робітник» (1933–1935), науковим співробітником Інституту літератури в Харкові (1935–1937), завідує кабінетом молодого автора при Спілці письменників України (1935–1940).

У своїй публікації О. Гончаренко, молодша донька митця, шкільна вчителька, український філолог, авторка низки статей про творчість батька, наводить слова українського поета й журналіста Олекси Ющенка про І. Гончаренка, якого він назвав поетом «із весняного хору»: «Голос його я чув давно, ще до особистого знайомства, зі збірників поетів-молодняківців. Його довірливість читачеві, сердечність оповіді несподівано вразили безмір'ям щирості» [22, с. 1].

Серед друзів із найближчого оточення І. Гончаренка вирізнявся Андрій Малишко. Майже кожен свою нову збірку він підписував так: «Дорогому Іванові Гончаренку, чудесній людині-поету і моєму першому редактору» [34, с. 1]. Свою поезію «Сіно» цей майстер слова присвятив саме Івану Івановичу – як спогад про ночівлю під час риболовлі, коли той накрив сіном Андрія Самійловича.

Однією з непроговорених донедавна тем стосовно І. Гончаренка була його життєва позиція щодо політичних обвинувачень українських письменників у другій

половині 30-х рр. ХХ ст. О. Гончаренко підкреслює його людяність за тих складних обставин і, зокрема, наголошує, що саме дії Івана Івановича врятували від наклепу в 1937 р. Івана Ле: про це йдеться в мемуарній нотатці письменника «Про Івана Ле» [22, с. 1]. Для Полікарпа Щербатіна І. Гончаренко, як голова військової комісії Спілки письменників України, свого часу організував тривале відрядження, аби той зміг уникнути переслідувань. У родинному архіві є матеріал і про своєрідний «порятунок» І. Гончаренком А. Малишка від обвинувачень «у буржуазному націоналізмі».

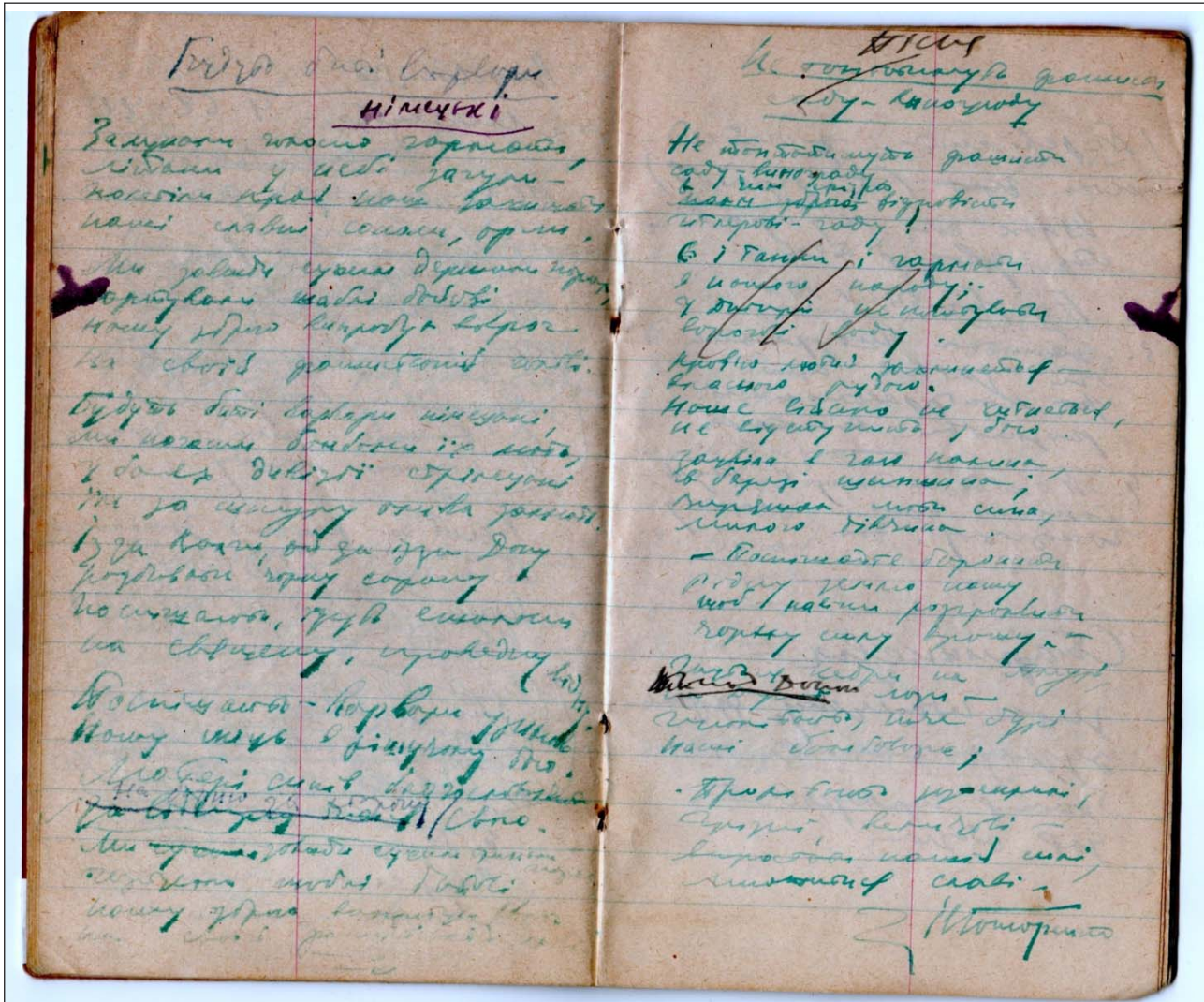
22 червня 1941 р., практично з початком війни, письменники Києва зібралися в клубі літераторів на вул. Ворошилова (нині Ярославів Вал). Дехто, не чекаючи повісток із військкоматів, подав до партбюро, де І. Гончаренко був заступником секретаря, заяви про бажання добровільно йти на фронт. Загалом у червні-липні 1941 р. до лав армії були мобілізовані дві третини складу Спілки письменників України.

В архіві родини І. Гончаренка віднайдено нотатник із записами поета тих перших воєнних днів, як-от: «*Чергуватиму: 23.VI.41. 6 годин ранку. 12 годин дня. Гончаренко – Качура*» [35, арк. 15]. І далі вірші (пунктуаційне оформлення наше):

І знову псів скажених згря
Із воєм кинулась на нас...
Крилатих псів скажена згря
На нас накинута знов...

Не топтатимуть фашисти
саду-винограду,
є чим грізно відповісти
Гітлерові-гаду.
У Дніпрі не куштувати
ворогові воду,
є і танки, і гармати
в нашого народу.
Кров'ю ворог захлинеться
власною рудою,
наше військо не хитнеться,
не відступить з бою.

Зацвіла в гаю калина,
В березі шипшина,
Виряджала мати сина,
Милого – дівчина.
Поспішайте боронити
Рідну землю нашу,
Щоб навіки розгромити

Воєнний блокнот І. Гончаренка. 1941 р. Фото

Чорну силу вражу.
Гнуться кедри на Амурі,
На Дунаї лози,
Пролітають, наче бурі,
Наші бомбовози.
Пролітають зорекрилі,
Грізні, величаві...
Виростати нашій силі,
Множитися славі [35, арк. 16].

Залунали голосно гармати,
Літаки у небі загули –
Полетіли край наш захищати
Наші славні соколи-орли¹.

Ми завжди сухим держали порох,
Гартували шаблі бойові,
Нашу зброю випробує ворог
На своїй фашистській² голові.

Будуть биті варвари німецькі,
Ми погасим бомбами їх лють,
У боях дивізії стрілецькі
Їм за шкуру олива заллють.

Із-за Волги, ой да³ із-за Дону
Розбивати⁴ чорну сарану

Достеменно не відомо про публікацію цих творів у тогочасній пресі чи пізніших збірках поета, однак із записника (численні варіанти, закреслення) зрозуміло, що вірші з'явилися в перші години війни – під емоційним враженням від гірких новин, зокрема про бомбардування Києва («крилатих псів скажена зрадя»). Наступна поезія, варіанти якої так само випрацьовуються в блокноті, в остаточній версії позначена датою 27 червня 1941 р. й названа «Будуть биті варвари німецькі» [35, арк. 16 зв.]. Вона ввійшла до кількох воєнних збірок автора [8].

¹ У друкованому варіанті «соколи» було змінено на «сталінські».

² У друкованому варіанті «фашистській» було змінено на «невдалій».

³ У друкованому варіанті «ой да» було змінено на «Ками».

⁴ У друкованому варіанті «Розбивати» було змінено на «Поспішають».

Поспішають-їдуть ешелони
На священну, праведну війну⁵.

Ось ще кілька записів із блокнота:

«...27.VI.41

1. О 10 годині виступ на радіо.

2. Всім письменникам з'явитись в клуб о 12 год.

3. Привітання на 9 год. вечора:

т. Любченко – (Червоній армії), т. Адельгейму –
(т. Сталіну)

Скласти список письменників, які залишаються
в Києві.

Домовитися з Рильським про виступ.

Домовитись в ЦК про т. Галана Я. 1902 р. немає
військового білета (подав заяву) <...> Собку діс-
тати в штабі КВО довідки для Літфонду товари-
шам, які виїхали на фронт <...> про прийом до
партії...» [35, арк. 19].

У нотатнику вміщено списки письменників (прізвища без ініціалів), очевидно, присутніх тоді на нарадах і зборах, або ж тих, хто виїхав у відрядження: «Тардов, Ле, Фефер, Стебун, Городської, Малишко, Бажан, Корнійчук, Рибак, Палійчук, Овруцький, Тесіо, Бугай, Панч, Сосюра, Гонтар, Балясна, Гордєєв, Торін, Костюк, Левітіна, Лівшиць, Кучер, Сіто, Собко, Гофштейн, Косарик, Новицький, Десняк, Усенко, Шеремет, Воскресенко...» [35, арк. 18 зв.].

У перші воєнні дні слово письменників стало своєрідною зброєю: писалися палкі вірші, які слугували текстами до агітаційних плакатів та афіш і швидко поширювалися як на фронті, так і в тилу.

У червні 1941 р. мало хто з киян розумів, якою кривавою і тяжкою буде ця війна: панували настрої оптимізму. І не дивно, адже радянська система налаштовувала на війну «малой кровью, могучим ударом» на чужій території, де буде дана відсіч загарбникам. Так, наприклад, демонстрували плакат-карикатуру на Гітлера: забинтоване обличчя в синцях і підпис: «Ой і буде морда бита Гітлера-бандита». Добре запам'ятовся цей дотепний жарт, котрий мав усі підстави стати афоризмом. Тільки згодом стало відомо, що поетичні рядки до плаката художника Зіновія Толкачова були написані І. Гончаренком (їхні сім'ї дружили й були сусідами в будинку «ПроЛіт»).

У тому ж блокноті за 1941 р. знаходимо й інші гостросатиричні віршовані рядки поета до воєнних плакатів, а саме:

Де кривавий звір проліз – вироста багнетів ліс.

Партизани без упину б'ють фашистів в хвіст і в спину.

Пильнуй, дивись, щоб під мости не міг падлюка підповзти.

Олив'яного гостинця скуштувала коршун-птиця, буде пам'ятати, як до нас літати.

⁵ У друкованому варіанті додано ще два рядки «Незабаром варвари узнають / Нашу міць в рішучому бою».

*Хоч круть, хоч верть, собакам – собача смерть.
І Гітлера, і Муссоліні придушим в одній домовині.
У нас одна розмова з гадам – бий його, круши
прикладом [35, арк. 20 зв., 21 зв.].*

З початком оборони столиці України І. Гончаренко – разом з іншими трьома десятками письменників – був залишений у резерві штабу Київського військового округу, отримав звання батальйонного комісара. Вищі звання були лише в тодішніх очільників спілки письменників: полковий комісар – Микола Бажан, Ванда Василевська, бригадний комісар – Олександр Корнійчук. Київські фронтові стежки на все життя зміцнили дружбу поета з Андрієм Малишком, Борисом Палійчуком, Павлом Усенком, Степаном Крижанівським та іншими.

У Києві І. Гончаренко залишався недовго. Відправивши сім'ю (дружину з двома доньками – 1-го та 10-ти років) в евакуацію до Уфи в Башкирію, він, як і письменник Василь Кучер та критик Андрій Трипільський, 10 липня 1941 р. отримав призначення до політуправління Південного фронту в Одесу – військовим кореспондентом газети Приморської армії «За Родину».

Обов'язки військового кореспондента армійської газети полягали в постійних відрядженнях на передову, що проходила за півсотні кілометрів від міста, збиранні інформації, зустрічах із героями-морями й солдатами, написанні статей і віршів. Дуже швидко друзів-письменників «обстріляли», адже вони постійно перебували під нальотами авіації та артилерії ворога. Проте доля берегла їх. Одного разу бомба великого калібру врізалась у бруківку біля готелю, де проживали митці, але не вибухнула, ще якимось – за машиною, якою кореспонденти поверталися з лінії фронту, серед степу «полював» ворожий літак, але смерть пройшла поруч.

І. Гончаренко, маючи дар дослуховуватися до народного гумору, постійно використовував його у воєнних віршах, не ліз до кишені за дотепом і міцним словом, що були розрадою в нелегкому окопному житті. Вони подобалися воїнам, котрі відгукувалися сміхом у перервах між боями. В архіві поета є машинопис «Червоноармійської абетки» в перекладі російською мовою з приписом, що вона публікувалася в армійській газеті 6-ї танкової армії (1943):

А

*Адольф – ерзац вождя и бога –
Авантюристу в гроб дорога.*

Б

*Быстрее зайца, шибче лани
Бежит Бенито с поля брани.*

З

*Завыла фрау Крокодила:
– Зачем я Гитлера родила!*

И

Икру свинцовую не долго

І. Гончаренко. Фото. Одеса, вересень 1941 р.

Зліва направо: В. Кучер, І. Гончаренко, А. Трипільський. Фото. Одеса, вересень 1941 р.

Искал фашист на нашей Волге.

О

*Отлично лижет зад до блиску
Отпетый холоп Антонеску.*

Я

*Я верю: сгинут немцы-каты.
Ярись, гори, огонь расплаты! [25].*

У серпні 1941 р. в армійській, а згодом у місцевих одеських газетах був опублікований вірш І. Гончаренка «На бій, Одесо!» [14]:

Одесо, чуєш громи канонад?
То скорпіон, окутий у залізо,
До брам твоїх, до рівних вулиць лізе й,
Вогнем зустрітий, відступа назад...

Невдовзі окремі його рядки стали закличками до бою. Вони з'явилися навіть на стінах будинків, а льотчик-випишувач С. Куниця, якому посмертно було присвоєно звання Героя Радянського Союзу, на борту свого літака написав: «На бой, Одесса!»

З віршів одеського циклу особливо незвичним на той час – перейнятим теплим ліризмом – є твір «Тут Пушкін жив» [20], написаний на руїнах знищеного фашистською авіацією меморіального Пушкінського дому:

*«Тут Пушкін жив...» – слова і дати
На білім мрамурі лягли.
І пам'ять генія ми свято,
Як нашу славу берегли.*

*І довго ще цей дім стояв би,
Нащадка вдячного манив,
І пушкінські згадавши ямби,
Шептав би внук: тут Пушкін жив...*

У середині жовтня 1941 р. війська, які успішно обороняли Одесу понад два місяці, за наказом командування змушені були відступити до Севастополя, щоб запобігти оточенню й втраті основної бази Чорноморського флоту. Була здійснена військова операція: усю Приморську армію перевезли кораблями до Севастополя, і вже через кілька днів вона вступила в бій.

Тоді з'явилися з-під пера два програмні вірші поета – «Одесо, до побачення...» і «Слово моряка», опубліковані спочатку в місцевій періодиці, а згодом у Гончаренкових збірках фронтових поезій «Приморці» [5] та «Одеса, Севастополь» [16]. Віра в майбутню перемогу, попри теперішні важкі часи, – наскрізна ідея першого твору:

*Одесо, до побачення, до тебе
Ми вернемось з фронтів священної війни,
На вулиці твої, під чорноморське небо,
Як повертаються до матері сини.*

*І не почуєм ми від тебе слів огуди,
І докору в очах ми не побачим теж,*

*І кожному із нас, мов синові на груди,
З сльозами радості ти ніжно припадеи... [17].*

Настрій вірша переплітається з листом до евакуйованої родини, зв'язок із якою впродовж трьох місяців був утрачений, але нарешті відновився. Ось цей лист:

*«Здрастуйте, рідні – Даша, Талочка і Оксана!
Довгий час не вдавалося мені узнати місце вашого перебування. Телеграфував у Київ Бажану, Корнійчуку, Івану Григоровичу, писав у Яблунів, у Харків і нарешті тільки тепер одержав довгоочікувану для мене звістку про вас від Полянкера...⁶ Пише, що ви там живите значним письменницьким колективом, що потроху допомагає літфонд.*

Це добре. Ваша доля найбільше непокоїла мене, тим більше, що й про себе не міг дати звістки.

Знаю, нелегко вам. Але нічого не поробиш – на те війна. Треба мужньо перенести лихий час. Успіхи ворога скороминуці. Київ ми визволимо, як і всю нашу землю. Наші воїни уміють воювати – тут нам особливо добре видно їхню роботу. Сила наша росте з технікою разом. Чекайте радісних днів.

Як здоров'я – Оксанки, Талочки, твоє. Оксанка учиться розмовляти по-руськи, мабуть. Хай вчиться, але нехай і свого не забуває. Талочка теж. Сподіваюся, що учебу вона продовжить і в Уфі.

У мене тут все в порядку. Працюю в червоноармійській газеті. Пишу вірші. Вже на збірку набралось. Зі мною тут – Василь Кучер (він ще й досі не знає адреси своєї дружини) і критик А. Трипільський.

Виїхав з Києва разом з усіма товаришами ще 11 липня. Їхали через Яблунів. Квартиру в Києві доручив дружині Івана Григоровича – там також оставалася домробітниця. З рухомих речей – що ліпшого було – передав сину Ів. Гр. Не знаю як там вони, а речі – справа наживна. Біс із ними...

Наші справи на фронті непогані і весь час поліпшуються. Збудовано серйозні укріплення, тому прорватися німцям не пощастить. Звичайно, з газет про фронтіві новини дізнастесь швидше, бо, доки цей лист дійде, я певен, буде багато приємних для нас новин. Менше турбуйтеся про мене. Бережи доньок і себе. До найивидишої зустрічі. Червона Армія намагатиметься досягти успіхів на фронті і пришивидишить загибель Гітлера, який своїм існуванням приніс людству багато горя.

Будьте здорові. X.1941 р.» [32].

Другий вірш – «Слово моряка» – багато разів публікувався в роки війни. У збірці «Приморці» за 1943 р. у російському перекладі Я. Городського вдалось натрапити на поетову маргіналію: «Одеса, 1941 р., на борту есмінця “Ташкент”». Саме на палубі корабля в нічній темряві на шляху з Одеси до Севастополя в натовпі військових і цивільних, зне-

⁶ Полянкер Г. І. (1911–1997) – радянський єврейський (їдиш) письменник.

Розмова перед боєм із бійцем Капущенком. Фото. Крим, біля Перекопу. Жовтень 1941 р.

силених, поранених, але не скорених і готових до бою людей, були записані наступні рядки:

*Безкозирки з лентами... Бушлати...
І хитлива палубна хода...
«Раз моряк узявся воювати,
Значить, буде ворогу біда!»
Значить, скоро гітлерівська гідра
Вже назад не знайде переправ... –
І моряк, всміхаючися хитро,
На свої гармати показав.*

*«Да. Нічого, добре поробила
Наша батарея. Сукин син,
Від вогню котився він в могилу,
Грумун, і німець не один
Пробували лізти у атаку
На братву рядами, в повний зріст...
Тут-то проучили ми собаку, –
Тільки залп – то піджимає хвіст».*

*Знов і знов кругом ревуть гармати,
Від снарядів піниться вода...
Раз моряк узявся воювати,
Значить, буде ворогу біда! [18].*

У короткому спогаді про війну [19], згадуючи Севастополь, поет говорить, що відмінність роботи военного кореспондента, порівняно з Одесою, полягала в тому, що тут до передової не треба було діставатися транспортом. Редакція армійської газети розташувалася в старовинній садибі «Максимова дача» за три кілометри від бойового рубежу на Сапун-горі. Глибока западина не давала можливості ворогу вести артилерійський вогонь прямою наводкою по редакції. На бойові позиції ходили вранці

пішки, а коли темніло, поверталися до редакції з блокнотом, заповненим записами про бойове життя матросів і бійців.

Особливо запам'яталася І. Гончаренкові зустріч у ніч на 23 лютого 1942 р. із воїнами-прикордонниками сержанта Іллічова в Генуезькій вежі старовинної фортеці, що прикривала вхід до Балаклавської бухти. Товсті стіни споруди, з яких радянські солдати здійснювали спостереження й коригували вогонь артилерійських батарей, витримували щодня обстріл снарядами й мінами. Пам'ятними і через багато років лишилися враження від очей та облич людей, які слухали поезію, освітлені скупим вогнем зі снарядної гільзи, а знизу доносився шум морських хвиль, злітали в небо траси куль. Прощаючись, бійці просили написати вірші про захисників Балаклави, особливо про 19-ту батарею капітана М. С. Драпушка, яку всі називали «мамашею».

У листі до родини від березня 1942 р. І. Гончаренко розповідав про ті дні: *«Недавно відсвяткували роковини Червоної Армії. Майже всі виїздили на передову лінію. Я був у старовинній фортеці біля міста Балаклава. Роздавали подарунки, промовляли, я вірші читав. Хороші хлопці тут. На них німець випустив 2500 мін і 1500 снарядів, але впусти, тільки трохи поковирило башту та повісило гору. Старовинна фортеця є найпівденнішою точкою нашого великого фронту. Пробиратися до неї можна тільки вночі. Так ми й зробили. Фашисти освітили гору ракетою – ми залягли. Не помітили.*

Населення тут тримається героїчно. За 800–1000 м від ворога копають городи. Якщо близько рвуться міни і снаряди, лишають роботу, а затихне – знову за діло. Звичайно, є жертви. Розказати є про що. На те війна. Але все ж таки не такий чорт страшний, як його малюють. У мене все по-старому. Працюю тепер у газеті “За Родину” без Трипільського і Кучера. Мене зараховано в штат, вони в резерві політвідділу армії. В нашій редакції п'ять чоловік одержали урядову нагороду, в тому числі і я – медаль “За бойові заслуги” – за Одесу. Список нагороджених опублікований у центральних газетах за 12 лютого. Може, вже довідалася...» [30].

Медаль (під № 34735), про яку мовиться в листі, І. Гончаренко особисто отримав із рук командувача Приморської армії генерала І. Ю. Петрова вже в Севастополі. Тоді він був першим українським письменником, який удостоївся бойової нагороди. Поет цінував її навіть більше за ордени. Дорогою рідиною реліквією й нині є пожовкла газета, на шпальтах якої дрібним шрифтом надруковані сотні прізвищ, і з-поміж них – *«батальйонний комиссар Гончаренко И. И.»* [2]. Це була неабияка радість для сім'ї, родичів, друзів, адже вперше за місяці тривожних очікувань, зведень про відступ, поразки, смерті вони

нарешті дізналися, що близька людина не лише жива, а й має відзнаку.

Ось лист від дружини з Уфи від 21.02.1942 р.: *«Вітаю тебе з успіхами на фронті <...> ми всі рішили, прочитавши газету, що там є ти – за всіма даними: прізвище ініціали і звання. А коли так, то люди, близькі нам, з радістю зустрічають і привітались до мене, радіючи <...> але скоро хтось посіяв думку, що в газеті міг бути однофамілець і не зовсім треба це підносити. Товариші просять, щоб ти написав скоріш про це. А якщо і не орденосеєць, то колись буде ним, на віку як на довгій ниві <...> Слухи ходять, що скоро інформбюро повідомить про досягнення на всіх фронтах <...> Хоч би скоріш вже в рідні місця. Тут вже надовго холодно. Діти хоч і вихворили, але хочеться їх слабими не залишити <...> торгівля іде натурою <...> трудно приходиться. Я тепер стала дуже іззячна, як ніхто, правда це Шияна⁷ дружина теж дуже подалася...» [28].*

Не в одному листі, що надсилала чоловікові на фронт дружина, вона писала, наскільки важко було виховувати одній малолітніх дочок, майже три місяці не маючи вісток від нього з оточеної Одеси й Севастополя. Лише навесні 1942 р. отримала атестат, який гарантував забезпечення сім'ї фронтовика (він загубився і його довго не могли відновити). Жити доводилося у відгородженій частині чужої хати. Перша воєнна зима в Уфі була лютою, з морозами 40–50°С. Грошей вистачило лише на одні валянки, тому *«Талочка у школу у морози не ходила»*. Підтримкою була грошова допомога, хоч і невелика, яка надходила з військкомату, від Спілки письменників, від друзів, котрі прикріпили родину до їдальні Академії наук.

Варто згадати й господарку невеликого дерев'яного будинку, в якому мешкала родина. «Бабушка Бурцева», за розповідями Дарини Гончаренко, не зовсім приязно зустріла їх, адже за розпорядженням згори була ущільнена у власній оселі. Про себе багато не розповідала, але скоро довідалися, що *«була поміщицею, до революції мешкала в Петербурзі, відправлена на заслання, відтак ні радянську владу, ні Сталіна не любила. Талочка не раз чула, як їїня хазяйка сварила вождя народів, що довів країну до ганебних поразок, і одного разу, будучи покараною за непослух, у розпачі сказала матері, що розповість усім про таку непошану. У відповідь отримала добрячого стусана і зобов'язалась мовчати, мов риба. Але що дужче наступали фашисти, то більше Олександра Іванівна Бурцева переймалась патріотичним гартом, щиро вболівала за поразки, співчувала родині фронтовика, і розсталися з нею в кінці евакуації у 1944 р. як близькі люди»* [4].

Через десять днів після описаних у листі боїв у Балаклаві родина отримує ще одну звістку – із Севастополя: *«Дорога Даша! Дякую за поздоровлення.*

⁷ Шиян А. І. (1906–1989) – український письменник.

Про нагороду я вже написав у листі, в якому, до речі, надіслав дві фотокартки. Медаль уже одержав. Завтра побриюся, сфотографуюсь і надішлю свій орденоносний й медальоносний портрет.

Оце трохи хворів. Ангіна, грип. Температура ніби й нормальна, але почуваю себе недобре. Сиділи чотири дні в нашому “казематі” в підвалі винзаводу. Нас тут чотири живе – майор Протасов, бат. комісар Ульянов, політрук Осенко і я. Хороші хлопці, одесити. Хворіючи, помаленьку писав. Ніяк не органіжуюся надіслати збірку в Уфу. Децю хочу доробити.

Все йде по-старому. Хочеться на нашу Україну, до Дніпра. Звичайно, будемо там. Але треба більше терпіння. В Уфі вам доведеться пожити ще довгенько... Товаришам, що на фронтах великої землі, легше добратися до Уфи, нам – поки що невідомо. Головне – розгромити ворога, щоб приїхати вже твердо і заходитися “таки на нашій Україні творити наше вільне життя”.

У нас тепер теж зима повернулася – холодніше, ніж у лютому. Мухи, звичайно, не літають, а проліски померзли. Надсилаю засушені південні проліски, вирвані на полі бою 2/Ш-42 р. Привіт друзям. 15.Ш/42» [31].

І. Гончаренко під час чергування на дачі Максимова.
Фото. Севастополь, 2 березня 1942 р.

Свою обіцянку бійцям гарнізону Генуезької вежі написати про подвиги батареї Марка Семеновича Драпушка, земляка з Вінниччини, поет виконав. Не-

І. Гончаренко. Фото. Березень 1942 р.

забаром на сторінках армійської газети був надрукований вірш, написаний у Севастополі, – «Гарматі слава!»:

*Гармата наша з висоти
на ворога снаряди клала,
щрапнеллю била, не давала
голів фашистам підвести.*

*Дарма есесівці ховались,
у скелях цулились, – і там
їх спинам щедро діставалось
і їх арійським черепам.*

*І вороги сходили кров'ю,
гармату проклинали ту,
а наші воїни з любов'ю
дивилися на висоту.*

*Й казали з гордістю: «Це наша
снаряди німцям посила.
Ох пригріває їх “мамаши”,
Дає їм кримського тепла» [10].*

Насправді це була потужна батарея з чотирьох шестидюймовок (152 мм), розташована на високій скелі

при вході до балаклавської бухти на протилежному боці від Генуезької вежі. Вона багато днів дошкуляла військам вермахту під час боїв у листопаді-грудні 1941 р., витримала потужний наліт 13 ворожих літаків. Контужені, поранені й осліплені полум'ям бійці продовжували стріляти по ворогові. Майже документально поет розповідає про артилеристів. Вірш мав надзвичайну популярність у захисників Балаклави, був перекладений російською, увійшов до воєнних збірок поета [6].

З воїнів батареї залишилися живими лише кілька. Сам командир М. Драпушко загинув 16.06.1942 р. під час штурму Севастополя. Улітку 2019 р. в архіві І. Гончаренка серед старих газет і вітальних листівок удалося віднайти лист до поета від В. Драпушка – єдиного сина легендарного воїна Марка Семеновича: *«Уважаемый Иван Иванович, здравствуйте. Минувший сентябрь я провел в Севастополе и Балаклаве. Могу сказать, прошел по Вашим следам и – если обрздно – по страницам Вашего “Балаклавского дневника”. Имел возможность побывать на позициях старых батарей, в том числе и на двух отцовских, покопаться в архивах и подшивках флотской и областной газет... Нашел я в газетах 1941–1942 гг. около 100 публикаций о батарее отца. Но стихи только Ваши. Сделал перевод двух. Пошлю Вам на суд... Очень надеюсь на личную встречу. С уважением В. Драпушко 14.10.85 г.»* [27]. Разом із листом була й новорічна вітальна листівка від В. Драпушка – від 20.12.1985 р.

Увесь час після Другої світової війни на стіні в робочому кабінеті І. Гончаренка висіла фотографія, на якій він зображений поряд з офіцером у морському кашкеті. Напис на світлині: *«30 батарея, з комісаром батареї Александра Соловйовим. Травень 1942 р.»*. На жаль, рідні не знають подробиць цієї дружби, можливо, просто теплої зустрічі, але з кореспонденції відомо, що в батареї поет бував неодноразово.

30-ту батарею вважали найпотужнішою не лише в Севастополі, а й на всьому Чорному морі. Бункер із двома броньованими баштами, по дві 305-міліметрових гармати в кожній, заховані в багатометрову товщу бетону. Обсяг робіт на спорудженні цієї триповерхової підземної фортеці (на кожному поверсі були десятки приміщень, розрахованих на гарнізон у 500 осіб) дорівнював масштабам бетонування Дніпрогесу. Батарею добудували в 1930-х рр., але починали ще до революції. Відстань пострілу гармат сягала 25 км.

«Тридцятка», скерована для оборони Севастополя від нападів із моря, була переобладнана для обстрілу ворога на суші. Десятки німецьких танків, автомобілів і сотні солдат були знешкоджені артилеристами Г. Александра й Е. Соловйова. Два перших штурми міста були відбиті завдяки потужній батареї практично без утрат для її особового складу. Бомби, що скидали на неї ворожі літаки, не завдавали серйозних ушкоджень.

Капітан-лейтенант М. С. Драпушко.
Фото. Осінь 1941 р.

Командування вермахту вважало знешкодження форту «Максим Горький-1» (так називалася батарея в німецькій документації) своїм стратегічним завданням. Цю операцію особисто контролювали А. Гітлер та Е. фон Манштейн (командувач 11-ї армії). Для руйнування батареї та інших укріплень Севастополя привезли унікальну надважку артилерійську гармату фірми «Крупп» – «Дору» калібром 813 мм, кожен снаряд якої важив понад 2 тонни; дві 615-міліметрові мортири «Карл», багато іншої важкої артилерії. Техніку доставляли десятки залізничних ешелонів, для яких прокладали спеціальні колії.

Зважаючи на знайдену в архіві письменника фотокартку та знаючи деякі подробиці біографії Е. Соловйова, можемо поміркувати, що зблизило на короткому перепочинку між боями поета та військового? Ровесники (1908 і 1909 р. н.), земляки (Е. Соловйов з Одеси), вихідці з робітничої та селянської родин; життєвий шлях обох пройшов через комсомол, робітфак; партійні політруки-агітатори, які ві-

І. Гончаренко та Е. Соловйов на 30-й батареї.
Фото. Любимівка, травень 1942 р.

рили у «світле майбутнє», уникли репресій, бо занадто молоді й не обіймали високих посад; завзяті життєлюбні; уже одружені й мали дітей, отже, саме сходили на пік життя... Світлина зроблена, ймовірно, в середині травня, коли І. Гончаренко вже отримав звістку про своє переведення на інший фронт. Можливо, приїхав попрощатися з друзями та приятелями по батареї, і це фото було – на пам'ять?..

Ніхто не очікував катастрофи на фронті, але саме в ці дні німці зайняли Керч і Е. фон Манштейн розпочав третій штурм Севастополя. Доля розвела друзів по різні межі буття. Минуло кілька днів після останньої зустрічі з Е. Соловйовим, а І. Гончаренка разом із В. Кучером та А. Трипільським відкликали в розпорядження Політуправління Південного фронту. 20 травня 1942 р. вони відпливали з міста на борту есмінця-лідера «Харків», котрий супроводжував теплохід «Абхазія» з пораненими. Уночі на морі двічі оголошували тривогу. Німецького підводного човна, що наблизився, відганяли глибинними мінами. Оминули й бій із ворожими літаками, яких уранці не помітили з-за низьких хмар.

25 травня Е. Соловйов разом із батареєю вступив у запеклий бій, що тривав безперервно аж до 18 червня. Історія батареї ще до кінця не висвітлена й чекає свого дослідника. У мемуарах «Втрачені перемоги» Е. фон Манштейн, не надто приховуючи своє здивування від героїзму моряків, записав, що «вони під командою фанатичних комісарів змушені були йти у бій». Зовсім інші спогади в рядових німецьких солдатів про ті події: на кожній ділянці оборони вони натрапляли на впертий опір, із тисячі моряків і солдатів «Тридцятки» лише кількадесят поранених і знесилених опинилось у полоні. Захопленому в полон контуженому Г. Александеру, німцю за національністю, вороги навіть запропонували життя в обмін на лояльність і співпрацю, але той відмовився й був розстріляний. Е. Соловйова важко поранили при спробі вирватися з бункера, коли ж ворог проник у каземати, воїн застрелився.

Зійшовши на берег, І. Гончаренко напише родині:
«Здрастуй, Даша!

Оце прибув у Туапсе. Кучер, я і Трипільський їдемо в розпорядження Південного фронту на Україну. Мабуть, будемо в Ростові. Але це не точно. Скоро зустріну друзів – Костюка, Полянкера, Торіна та ін. У морі пригод не було. Щастить нам. Пливли ми воєнним кораблем. Коли б що трапилося, то відкрили б добру музику. На кораблі читали по радіо свої севастопольські твори. Тут багато земляків-українців. Ти знаєш, на Україні розпочалася велика битва. Треба поспішати туди. Севастополь стоїть міцно, але йому потрібна допомога з інших фронтів. Після 11 місяців в облозі вражає в Туапсе тиша, віцїлілі будинки, не розбиті вибухами шибки, паровозні гудки і

взагалі нормальне, як на військовий час, життя. Пишу мало – поспішаю. До одержання нової адреси напиши листівку: Ростов, до запитання.

Цілую тебе, доньок.

Твій Іван. 21.V.42» [29].

1 липня за наказом Ставки Верховного головнокомандувача вищі посадові особи Севастопольського оборонного району та Приморської армії літаками й підводними човнами були евакуйовані з Криму, а тисячі моряків і солдатів, кинуті напризволяще на мисі Херсонес – без провізії та боєприпасів, загинули або зазнали полону.

На «великій землі» І. Гончаренко дізнався, що з усіх працівників редакції газети «За Родину» після штурму Севастополя звідти повернувся лише один.

Після війни І. Гончаренко не раз бував в Одесі й Севастополі, виступав перед моряками, прикордонниками, ходив місцями боїв. Воєнні мотиви пронизують його збірки й поеми «На полі бою», «Пам'ять серця», «Калінінградський цикл», «Кордон», «30 батарея» (з присвятою комісарові Е. Соловйову) [9].

У родинному архіві збереглося чимало воєнних реліквій І. Гончаренка, зокрема орден Червоної Зірки, ордени Вітчизняної війни 1-го та 2-го ступенів. Уже мовилося, що він першим з українських письменників-фронтовиків одержав медаль «За бойові заслуги». Особливою була планка, де в ряд розміщено медалі «За оборону Одеси», «За оборону Севастополя», «За оборону Києва», «За оборону Сталінграда».

Воєнна тематика посіла важливе місце у творчості поета. Навіть побіжний аналіз змісту його кращих віршів тих років переконує, що політична кон'юнктура не була для митця головною. За найскладніших воєнних обставин здебільшого звучать заклики захищати рідну землю, людську свободу й гідність від жорстокого й сильного ворога, прославляються не вожді, а герої, які ніколи не помруть у пам'яті вдячних нащадків.

Всі дороги від Волги до Ельби
Обійшовши, побачив тепер би:
Де поля, де ліси, де узлісся –
Обеліски в блакить піднялися.

На шляхах, на замріяних гонах,
На заводах, вокзальних перонах,
Де гудки і вогнів переблиски, –
Обеліски стоять, обеліски...

У Балтійському, Чорному морі
Б'ються хвилі об скелі суворі...
Над морями, де сіються бризки,
Обеліски стоять, обеліски...

У містах на майданах і в селах
Поміж верб-удовиць невеселих,
Де білють дівчата-берізки, –
Обеліски стоять, обеліски...

Непробудно заснули під ними
Вояки – бойові побратими...
Хай же знають і діти з колиски –
Нам життя зберегли обеліски.
Мир, життя стережуть обеліски! [15].

Переконуємося, що приватні документальні зібрання художньої та епістолярної спадщини

Родина Гончаренків. Фото, 1945 р.

українських радянських літераторів і сьогодні є цінним джерелом для дослідження їхніх особистостей у контексті епохи. Частина документального набутку поета-фронтовика Івана Гончаренка, що зберігається в родинному архіві, дала можливість глибше проаналізувати його життєвий і творчий шлях у 1941–1942 рр. Перспективним вважаємо розробку проблематики міжособистісного спілкування українських літераторів-учасників військових дій того періоду.

Література

- [Гончаренко О.] «Тягар хвали і лестошів, до речі, не кожен можуть витримати плечі...»: із архівних записів І. Гончаренка (1908–1988) / [О. Гончаренко] // Літературна Україна. – 2013. – 30 трав. – С. 8.
- [Про І. І. Гончаренка] // Правда. – 1942. – 12.02. – С. 1 // Приватний архів С. І. Берегового.
- Адельгейм Є. Іван Гончаренко. «Друзі» / Є. Адельгейм // Життя й революція. – 1930. – № 7. – С. 155–157.
- Гончаренко Д. Спогади : рукопис / Д. Гончаренко // Приватний архів С. І. Берегового.

5. Гончаренко І. Приморці / І. Гончаренко. – К. : Тип. «Октябрьский натиск», 1943. – 27 с.

6. Гончаренко І. Слава пушке! Батерее капитана Драпушко (перевод О. Ждановича) / І. Гончаренко // Гончаренко І. Приморці / І. Гончаренко. – К. : Тип. «Октябрьский натиск», 1943. – С. 15–16.

7. Гончаренко І. «Жовтня прославляючи дорогу». Автобіографічні записки. 24.03.1987 / І. Гончаренко // Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України. – Ф. 695. – Оп. 1. – Спр. 5. – Арк. 15.

8. Гончаренко І. Будуть биті варвари німецькі! / І. Гончаренко // Гончаренко І. Одеса, Севастополь : (фронтові поезії) / І. Гончаренко. – К. : Укр. держ. вид-во, 1943. – С. 3.

9. Гончаренко І. Вибране. Поезії / І. Гончаренко. – К. : Дніпро, 1988. – 415 с.

10. Гончаренко І. Гарматі слава! / І. Гончаренко // Гончаренко І. Одеса, Севастополь : (фронтові поезії) / І. Гончаренко. – К. : Укр. держ. вид-во, 1943. – С. 27–28.

11. Гончаренко І. І. // Жадько В. О. «Український Некрополь» / В. О. Жадько. – К., 2005. – С. 159.

12. Гончаренко І. І. // Проценко Л. А. Київський некрополь : путівник-довідник / Л. Проценко. – К., 1994. – С. 149.

13. Гончаренко І. І. // Українська радянська енциклопедія : [в 12-ти т.]. – 2-ге вид. – Т. 3. – К., 1979. – С. 103.

14. Гончаренко І. На бій, Одесо! / І. Гончаренко // Одессе посвящается : Город-герой в худож. литературе. – Одесса, 1971. – С. 141.

15. Гончаренко І. Обеліски / І. Гончаренко. – К. : Рад. письм., 1974. – 131 с.

16. Гончаренко І. Одеса, Севастополь : (фронтові поезії) / І. Гончаренко. – К. : Укр. держ. вид-во, 1943. – 63 с.

17. Гончаренко І. Одесо, до побачення! / І. Гончаренко // Одеса, Севастополь : (фронтові поезії). – К. : Укр. держ. вид-во, 1943. – С. 23–25.

18. Гончаренко І. Слово моряка / І. Гончаренко // Гончаренко І. Одеса, Севастополь : (фронтові поезії) / І. Гончаренко. – К. : Укр. держ. вид-во, 1943. – С. 18–19.

19. Гончаренко І. Спогади. 1974 р. : [машинопис] / І. Гончаренко // Приватний архів С. І. Берегового.

20. Гончаренко І. Тут Пушкін жив / І. Гончаренко // Гончаренко І. Одеса, Севастополь : (фронтові поезії) / І. Гончаренко. – К. : Укр. держ. вид-во, 1943. – С. 20–21.

21. Гончаренко Іван. Матері : [Електронний ресурс] / І. І. Гончаренко. – Режим доступу : http://ukrlife.org/main/mother/mother_ua3.htm. – Назва з екрана. (Дата звернення : 19.10.2019).

22. Гончаренко О. Душа «з весняного хору» : до

100-річчя Івана Гончаренка / О. Гончаренко // Літературна Україна. – 2008. – № 29 (31 липня). – С. 1, 8.

23. Корнілов Б. Трипілля. Поема / Б. Корнілов ; пер. з рос. І. І. Гончаренка. – Харків : Вид. і друк видава «Укр. Робітник», 1935. – 76 с.

24. Костенко В. К. Гончаренко Іван Іванович / В. К. Костенко // Українська літературна енциклопедія. – Т. 1. – К., 1988. – С. 457.

25. Красноармейская азбука. 1943 г. // Приватний архів С. І. Берегового.

26. Кривенко Е. И. Гончаренко «Иду родной землей» : [рец.] / Е. И. Кривенко // Сов. Украина. – 1957. – № 12. – С. 175–176.

27. Лист В. Драпушка до І. Гончаренка. 1985 р. // Приватний архів С. І. Берегового.

28. Лист Д. Гончаренко до І. Гончаренка. Лютий 1942 р. // Приватний архів С. І. Берегового.

29. Лист І. Гончаренка до Д. Гончаренко. 1942 р. // Приватний архів С. І. Берегового.

30. Лист І. Гончаренка до Д. Гончаренко. Березень 1942 р. // Приватний архів С. І. Берегового.

31. Лист І. Гончаренка. Березень 1942 р. // Приватний архів С. І. Берегового.

32. Лист І. Гончаренка. Жовтень 1941 р. // Приватний архів С. І. Берегового.

33. Малик М. 100 років від дня народження поета Гончаренка Івана Івановича / М. Малик // Край. – 2008. – № 52 (лип.). – С. 21.

34. Малишко А. Чотири літа : поезії / А. Малишко. – К. : Держ. вид-во худ. л-ри, 1946. – 208 с.

35. Нотатник І. Гончаренка. 1941 р. : рукопис // Приватний архів С. І. Берегового.

36. Райд І. [Масенко Т.]. Чотири наймолодші : [І. Бойко, С. Глованівський, І. Гончаренко, Є. Фомін] / І. Райд // Молодняк. – 1929. – № 5. – С. 102–124.

37. Ротач П. П. Гончаренко Іван Іванович : [Електронний ресурс] / П. П. Ротач // Енциклопедія сучасної України. – Режим доступу : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=30863. – Назва з екрана. (Дата звернення : 19.10.2019).

Oksana Sylka, Serhii Berehovyi

THE FRONT ROADS OF THE POET IVAN HONCHARENKO: KYIV – ODESSA – SEVASTOPOL (ON THE MATERIALS OF THE FAMILY ARCHIVE)

The article highlights the way of life and characterizes the first literary achievements of the Ukrainian Soviet poet Ivan Ivanovych Honcharenko (1908–1988). A special attention was paid to the years 1941–1942 –

the period of time when I. Honcharenko participated in the military actions of the Second World War, in particular, in the defence of Odessa and Sevastopol. It is emphasized that the poet's life and his creative experience are valuable components for studying the history of a special detachment of Ukrainian front-line writers who were seconded to the army. For the objective coverage of events in the life of the front-line writer in 1941–1942, based on I. Honcharenko's personal documents (memoirs, epistolary, marginalia) from the private family archive, highlighted the period of his life from the first war days in Kyiv to the evacuation from Sevastopol in late May 1942. The documents are kept in the family archive of the poet's descendants, in particular, in the archive of the Candidate of Historical Sciences, associate professor S. I. Berehovyi. The military events and hostilities in the poet's literary work were analysed in detail.

Research methodology is based upon the work of French historical school "Annals" by applying the concepts of "mentality" and "author's ego" in the understanding of its representatives.

I. Honcharenko began his literary career in 1923 with some publications in the magazine "Molodyi Bolshevik" and the newspaper "Chervona Luben-shchyna". During that period a number of lyric poetry was created. Over time, Ivan Honcharenko joined the Ukrainian writing cohort. He had close personal and professional relations with P. Tyshyna, M. Rylskyi, A. Malysenko and many other representatives of the literary environment. Numerous testimonies of their friendship (letters, telegrams, gift inscriptions) are stored in the family archive. I. Honcharenko was among the defenders of Odessa, Sevastopol and Stalinhrad. He was a correspondent for the Army newspapers, working as a journalist and as a poet. He published two collections of the front lyrics "Odessa. Sevastopol" and "Prymortsy".

The family and private documentary collections of the creative and epistolary heritage of the Ukrainian-soviet writers are among the additional and equally important sources for the study of their personalities in the context of the era. Actually, a part of Ivan Honcharenko's documentary legacy, which is kept in the family archive, allowed us to analyse his life and creative path in 1941–1942. We consider the problem development of interpersonal communication of the Ukrainian writers as the participants of military actions of the period to be promising.

Key words: Soviet Ukrainian Literature, poetry of the Second World War, front-line writers, archive of the writer, Ivan Ivanovych Honcharenko.

Надійшла до редакції 21.10.2019 р.